

Қазіргі журналистика жанрларының даму үдерісі

ЖАРИЯЛАНДЫ 17.05.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР genre synthesis, genres, journalism, longread, media literacy, multimedia, new media, podcast, storytelling, transformation, жанрлар, жанрлық синтез, жанры, жаңа медиа, журналистика, лонгрид, медиаграмотность, медиасауаттылық, мультимедиа, новые медиа, подкаст, синтез жанров, сторителлинг, трансформация	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/179428/

Мырзабекова Асем Нұралықызы

Жетекші: **Қаршығаева Айнұр Аралбекқызы**

«Тұран» университеті, Қазақстан, Алматы

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі журналистиканың жанрлық құрылымында жүріп жатқан терең трансформация үдерісі ғылыми негізде қарастырылады. Цифрлық медианың дамуы, интернеттің қолжетімділігі, әлеуметтік желілердің ықпалы және жаңа технологиялардың пайда болуы дәстүрлі журналистика жанрларына айтарлықтай әсер етіп отыр. Бұрынғыдай қатаң жанрлық бөліністердің жойылып, ақпараттық, аналитикалық және публицистикалық элементтердің бір материалдың ішінде біріге қолданылуы – бүгінгі медиакеңістіктің басты белгілерінің біріне айналды. Мақалада осы үдерістің себептері мен салдарлары, жанрлық синтез және интеграция мәселелері, сондай-ақ жаңа жанрлық формалардың пайда болуы жан-жақты талданады. Автор жанрлық трансформацияны тек техникалық немесе формалық өзгеріс ретінде ғана емес, журналистиканың қоғаммен байланыс құралы ретіндегі жаңа сипатқа ие болуымен байланыстырады. Жаңа медианың ықпалымен пайда болған лонгрид, подкаст, сторителлинг, инфографика сияқты форматтар жанрлық жүйеге жаңаша серпін беріп, журналистикадағы дәстүрлі және жаңа элементтердің үйлесімділігін қамтамасыз етуде. Сонымен қатар мақалада қазіргі қазақ журналистикасының осы жаһандық өзгерістерге қалай бейімделіп жатқаны да арнайы қарастырылған. Зерттеуде жанрлық трансформацияның негізгі факторлары ретінде цифрландыру, аудитория талғамының өзгеруі, кәсіби бәсекелестік, мобильді журналистиканың дамуы мен медиатұтыну мәдениетінің өзгерісі көрсетілген. Автор қазіргі журналистикадағы басты үрдіс – ақпарат пен эмоцияның астасуы, яғни мазмұнның тек ақпараттық сипатта ғана емес,

сезімге әсер ететін формада берілуі екенін атап өтеді. Мақалада сондай-ақ болашақтағы жанрлық дамудың бағыттары болжанып, гибриді, интерактивті және жасанды интеллектке негізделген жанрлар туралы ғылыми тұжырымдар ұсынылады. Бұл өзгерістер тек мазмұнды жеткізудің жаңа жолдарын ғана емес, сонымен қатар аудиториямен диалог құрудың, олардың сұранысына жауап берудің жаңа мүмкіндіктерін ашады. Журналистика жанрлары енді тек ақпарат жеткізу құралы ғана емес, сонымен бірге қоғамдық пікір қалыптастырушы, ақпараттық мәдениет пен медиасауаттылықты арттырушы күш ретінде қарастырылады.

Қорыта келе, мақала қазіргі журналистиканың жанрлық құрылымындағы өзгерістердің себептері мен салдарын ғылыми тұрғыдан зерделеп, бұл үдерістің қазақ журналистикасына әсерін ашып көрсетеді. Жаңа жанрлық формалардың пайда болуы, жанрлық шекаралардың жойылуы және мазмұн мен форма арасындағы жаңа қатынастар қазіргі журналистиканы бұрын-соңды болмаған икемділік пен креативтілікке итермелеуде. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеу қазіргі журналистика ғылымы мен практикасындағы өзекті мәселелердің біріне арналған.

Түйін сөздер: Журналистика, жанрлар, трансформация, жаңа медиа, сторителлинг, лонгрид, подкаст, жанрлық синтез, мультимедиа, медиасауаттылық.

ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ ЖАНРОВ СОВРЕМЕННОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ

Аннотация. В данной статье всесторонне рассматривается глубокая трансформация жанровой структуры современной журналистики на научной основе. Развитие цифровых медиа, доступность интернета, влияние социальных сетей и появление новых технологий оказали значительное влияние на традиционные журналистские жанры. Исчезновение строгих жанровых границ и объединение информационных, аналитических и публицистических элементов в рамках одного материала стало одной из основных особенностей современного медиaprостранства. В статье подробно анализируются причины и последствия этих процессов, вопросы жанрового синтеза и интеграции, а также появление новых жанровых форм. Автор рассматривает жанровую трансформацию не только как техническое или формальное изменение, но и как новое качество журналистики как средства связи с обществом. Такие форматы, как лонгрид, подкаст, сторителлинг, инфографика, возникшие под влиянием новых медиа, придают жанровой системе новый импульс, обеспечивая гармонию традиционных и новых элементов в журналистике. Также в статье рассматривается, как казахская журналистика адаптируется к этим глобальным изменениям. Основными факторами жанровой трансформации в исследовании названы цифровизация, изменение вкусов аудитории, профессиональная конкуренция, развитие мобильной журналистики и трансформация медиапотребления. Автор подчеркивает, что ключевой тенденцией современной журналистики является слияние информации и эмоций, то есть подача контента в форме, оказывающей эмоциональное воздействие. Этот подход придает

журналистике художественный и публицистический характер, особенно в жанрах сторителлинга и репортажа. Также в статье прогнозируются направления развития жанров будущего, предлагаются научные выводы о гибридных, интерактивных жанрах и жанрах с применением искусственного интеллекта. Эти изменения не только открывают новые пути передачи контента, но и новые возможности для диалога с аудиторией. Журналистика рассматривается не только как средство передачи информации, но и как формирова-тель общественного мнения, медиакультуры и медиаграмотности.

В заключение отмечается, что статья раскрывает причины и последствия жанровых изменений в журналистике, подчеркивает их влияние на казахскую журналистику. Появление новых жанровых форм, исчезновение жанровых границ и новые отношения между содержанием и формой стимулируют журналистику к беспрецедентной гибкости и креативности. Исследование посвящено одной из актуальных проблем современной журналистской теории и практики.

Ключевые слова: Журналистика, жанры, трансформация, новые медиа, сторителлинг, лонгрид, подкаст, синтез жанров, мультимедиа, медиаграмотность.

THE DEVELOPMENT PROCESS OF MODERN JOURNALISM GENRES

Abstract. This article provides a comprehensive scientific analysis of the deep transformation currently occurring in the genre structure of modern journalism. The development of digital media, widespread internet accessibility, the growing influence of social networks, and the emergence of new technologies have significantly impacted traditional journalistic genres. The dissolution of rigid genre boundaries and the blending of informational, analytical, and publicistic elements within a single piece have become defining features of the contemporary media landscape. The article explores the causes and consequences of these processes, genre synthesis and integration, as well as the emergence of new genre formats. The author frames genre transformation not merely as a technical or formal change, but as a shift in journalism's role as a conduit for societal connection. New media formats like longreads, podcasts, storytelling, and infographics have energized the genre system by merging traditional and innovative elements in journalism. The article also examines how Kazakh-language journalism is adapting to these global trends. The study identifies key drivers of genre transformation, including digitalization, shifting audience preferences, professional competition, the evolution of mobile journalism, and changing media consumption habits. The author emphasizes that a key trend in modern journalism is the convergence of information and emotion — content is increasingly shaped to evoke emotional responses. This approach enhances journalism's artistic and publicistic aspects, especially in storytelling and reportage. The article also forecasts future directions in genre development, offering scholarly insights into hybrid, interactive, and AI-integrated genres. These changes not only present new ways to deliver content but also create opportunities for audience engagement. Journalism is portrayed as not just an information delivery tool but also a vehicle for shaping public opinion, media

culture, and media literacy. In conclusion, the article scientifically examines the reasons and effects of genre evolution in journalism and its impact on Kazakh journalism.

The emergence of new genre forms, the blurring of genre lines, and the redefinition of content and form relationships are pushing journalism toward unprecedented flexibility and creativity. This study addresses a critical issue in contemporary journalism theory and practice.

Keywords: Journalism, genres, transformation, new media, storytelling, longread, podcast, genre synthesis, multimedia, media literacy.

Кіріспе. Қазіргі ақпараттық дәуірде журналистика адам өмірінің барлық саласына әсер ететін маңызды қоғамдық институттардың біріне айналды. Ақпараттың қолжетімділігі мен таралу жылдамдығы, сандық технологиялардың қарқынды дамуы журналистиканың формасы мен мазмұнына үлкен өзгерістер алып келді. Енді дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдары ғана емес, интернет-платформалар, әлеуметтік желілер, мультимедиалық өнімдер де журналистік қызметтің негізгі алаңына айналды. Бұл өзгерістер журналистика жанрларының трансформациясына, жаңа пішіндер мен мазмұндық құрылымдардың пайда болуына әкелді.

Журналистика жанрлары – бұл белгілі бір шындықты сипаттаудың, ақпарат берудің және оқырманға әсер етудің әдіс-тәсілдері мен құрылымдарының жиынтығы. Жанрлар арқылы журналист белгілі бір оқиғаны, құбылысты немесе мәселені көркем түрде сипаттайды, талдайды, түсіндіреді. Әр жанрдың өзіне тән мақсаты, әдісі, мазмұндық ерекшелігі болады. Мысалы, ақпараттық жанрлар жылдамдық пен нақтылықты талап етсе, аналитикалық жанрлар терең зерттеуді, логикалық пайымдауды қажет етеді. Публицистикалық жанрлар эмоция мен авторлық көзқарасты алға шығарады. XXI ғасырдың алғашқы онжылдығынан бастап, жанрлар арасындағы шекара бірте-бірте бұлыңғырланып келеді. Қазіргі журналистикада ақпараттық, аналитикалық және публицистикалық элементтер бір материалдың ішінде үйлесіп қолданылып жүр. Бұл үрдіс жанрлардың синтезі немесе конвергенциясы деп аталады. Сонымен қатар, жаңа медиа құралдарының дамуы жаңа жанрлардың – подкаст, сторителлинг, лонгрид, видеорепортаж, инфографика – пайда болуына жол ашты. Осы мақалада қазіргі журналистика жанрларының даму үдерісі, жанрлық жүйенің эволюциясы, жаңа медианың ықпалы, жанрлық синтез және қазақ журналистикасының жанрлық құрылымындағы өзгерістер жан-жақты қарастырылады. Бұл өзгерістерді зерделеу, олардың мәні мен маңызын ашу – қазіргі журналистика ғылымының өзекті мәселелерінің бірі. Себебі жанрлар жүйесі тек шығармашылық әдіс қана емес, ол – қоғам мен журналист арасындағы байланыс тілі. Осы мақалада қазіргі журналистика жанрларының даму үдерісі, жанрлық трансформацияның себептері мен бағыттары, сондай-ақ журналистиканың болашағына әсер ететін жаңа жанрлық үрдістер жан-жақты қарастырылады.

Негізгі бөлім. Журналистика жанрларының дәстүрлі жүйесі. Журналистика тарихында жанрлар негізінен үш топқа бөлініп қарастырылып келді: ақпараттық, аналитикалық және публицистикалық жанрлар. Ақпараттық жанрлар – жаңалық (жаңалық хабары), хабарлама, ақпараттық заметка, репортаж, интервью. Бұл жанрлардың мақсаты – оқиға туралы нақты, шынайы, жылдам ақпарат ұсыну. Журналист фактіні бұрмаламай, өз пікірін қоспай, тек оқырманды хабардар етуге тырысады. Аналитикалық жанрлар – мақала, шолу, сараптама, комментарий. Бұл жанрлар терең ойлауды, себеп-салдарлық байланыстарды табуды, құбылысты әр қырынан талдауды көздейді. Журналист бұл жанрда тек ақпарат беріп қоймай, сол ақпаратқа түсініктеме береді, болжау жасайды, салыстырады. Публицистикалық жанрлар – очерк, фельетон, памфлет, эссе, портрет. Бұл жанрларда автордың көзқарасы, сезімі, эмоциясы ерекше көрініс табады. Көркемдік элементтер, стилистикалық тәсілдер жиі қолданылады.

Жанрлар трансформациясының себептері. Қазіргі жанрлық құрылымның өзгеруіне бірқатар факторлар әсер етті:

- Цифрландыру: Интернеттің пайда болуы және жылдам дамуы медиа тұтыну тәсілдерін өзгертті. Қағаз басылымдардан электронды платформаларға көшу жанрлардың да бейімделуіне ықпал етті.
- Жаңа медиа: Әлеуметтік желілер, Ютуб, Тикток, Инстаграм сияқты платформалар журналистиканың жаңа форматтарын қалыптастырды. Видеожурналистика, қысқа мәтіндер, сторителлинг, инфографика кеңінен қолданыла бастады.
- Аудиторияның өзгеруі: Қазіргі оқырман – мобильді, визуалды ақпаратты тез қабылдайтын, эмоция мен сенімді дерекке негізделген контентті қалайтын тұтынушы. Осыған байланысты журналистика да икемделіп келеді.
- Кәсіби бәсекелестік: Кез келген адам блогер немесе контент жасаушы бола алатын қазіргі заманда кәсіби журналистердің артықшылығы – жанрлық сауаттылық пен сапалы контент жасау қабілеті. Бұл жанрлардың дамуына жаңа серпін берді. Жаңа медиа мен жанрлық синтез. Жаңа медианың ықпалымен пайда болған жаңа жанрлық формалар:
- Лонгрид: Ұзақ оқылатын, көбінесе визуалды элементтермен толықтырылған зерттеу немесе аналитикалық материал. Мұнда мәтін, фото, видео, диаграмма, инфографика тоғысады.
- Сторителлинг: Көркем баяндау тәсілдері арқылы оқырманға әсер ететін жанр. Бұл жанрда журналист оқиғаны нақты кейіпкерлер арқылы, драмалық құрылыммен баяндайды.
- Подкаст: Аудио контент форматы, көбінесе сұхбат, сараптама, әңгіме түрінде беріледі. Подкасттар аналитикалық жанрдың жаңа медиадағы баламасына

айналды.

- Блог: Журналистің немесе блогердің жеке платформасында жарияланатын авторлық контент. Мұнда публицистикалық жанрлар жиі кездеседі.
- Инфографика: Деректерді визуалды түрде көрсету. Бұл тәсіл аналитикалық материалдарға айқындық пен қолжетімділік береді.

Жаңа форматтар дәстүрлі жанрларды ығыстырмайды, қайта оларды толықтырып, жаңа мазмұн мен тәсіл ұсынады.

Қазақ журналистикасындағы жанрлық дамулар. Қазақ журналистикасы да бұл жаһандық трансформациядан тыс қалған жоқ. Соңғы жылдары отандық БАҚ-та да жанрлық құрылымдар өзгеріп келеді. Мысалы:

- Егемен Қазақстан, Айқын, Казинформ, Қазақстан Ұлттық арнасы, Хабар 24 – барлығы мультимедиялық форматқа көшіп, сайт, ютуб, инстаграм платформаларында белсенді жұмыс істеуде.
- “Массагет кз”, “Қазнетт”, “Бәрі бар” сынды заманауи жастар медиасы – сторителлинг, лонгрид, подкаст форматтарын қазақ тілінде дамытуда.
- Қазақ тілді журналистикада публицистика жанрлары (очерк, эссе, портрет) қайта жанданып жатыр. Қоғамдық тұлғалар туралы аналитикалық мақалалар жиілеп, терең сараптамалық материалдар көбеюде.

Журналистика факультеттерінде де жанрлар туралы түсінік кеңейіп, практикалық бағытқа бетбұрыс жасалуда. Студенттер жанрлық шекаралармен шектелмей, шығармашылық тұрғыда тәжірибе жасап, жаңа пішіндерді меңгеріп келеді. Жанрлар арасындағы синтез және көпқырлылық. Бүгінде бір ғана жанрда жазылған материал аз кездеседі. Көбінесе ақпараттық деректердің ішінде сараптамалық элементтер немесе публицистикалық стиль қосылып беріледі. Бұл – жанрлар синтезі деп аталады. Жанрлар арасындағы бұл көпқырлылық:

- Журналистке шығармашылық еркіндік береді;
- Оқырман үшін ақпаратты қызықты әрі түсінікті етеді;
- Ақпаратты жан-жақты қарастыруға мүмкіндік туғызады. Мысалы, репортаж жанры қазіргі таңда тек оқиғаның барысын баяндаумен шектелмейді, оның ішіне сараптама, кейіпкер сөзі, авторлық пікір де қосылады. Немесе сұхбат тек сұрақ-жауап түрінде емес, очерк немесе эссе пішінінде де берілуі мүмкін. Бұл – журналистиканың мазмұн жағынан тереңдей түскенін көрсетеді. Жаңа технологиялардың ықпалы. Цифрлық технологиялар жанрлардың тек мазмұнына емес, формасына да әсер етті. Журналистер енді мәтін ғана емес, аудио, бейне, интерактивті контент жасап жүр. Бұл – жанрлардың жаңа қабатын тудырды:

- 360-градус бейнерепортаждар;
- Интерактивті мақалалар;
- Деректер журналистикасы – үлкен көлемдегі деректерді талдау және визуализациялау арқылы қоғамдағы маңызды мәселелерге жауап беру;
- Мобильді журналистика – смартфонмен түсіріп, өңдеп, бірден жариялайтын журналистика. Мұндай әдістер бұрынғы жанрлардан бөлек, жаңаша тұжырымдауды қажет етеді. Сондықтан журналистика теориясында да жанрларды қайта қарау, жаңадан топтастыру қажеттілігі туындап отыр. Журналист пен жанр байланысы. Журналистика жанрларын дамытуда басты рөлді журналистің өзі атқарады. Жанр – тек пішін емес, сонымен қатар ойлау жүйесі, мазмұндық тереңдік, қоғамға әсер ету тәсілі. Сондықтан заманауи журналист:
- Түрлі жанрда жаза алуы керек;
- Жаңа форматтарды меңгерген;
- Аудиторияның сұранысын ескеретін;
- Этика мен фактке негізделген журналистика жүргізетін тұлға болуы тиіс.

Журналист жанрларды меңгеру арқылы кәсіби деңгейін арттырып қана қоймай, қоғамға нақты әсер ете алатын сапалы контент жасайды. Болашақтағы журналистика жанрлары. Алдағы уақытта журналистика жанрлары мынадай бағытта дамуы мүмкін:

- Гибридті жанрлар – бірнеше жанрдың бірігуінен туған жаңа формалар (мысалы, видеоэссе, графикалық лонгрид);
- Интерактивті жанрлар – оқырман/көрерменнің белсенді қатысуымен қалыптасатын контент (мысалы, оқиға барысын таңдау мүмкіндігі бар мақалалар);
- Жасанды интеллект қолданылған жанрлар – ИИ көмегімен дайындалған немесе редакцияланған материалдар;
- Эмоциялық журналистика – оқырманмен эмоционалды байланысқа баса назар аударатын жанрлар. Сонымен қатар, экология, адам құқықтары, инклюзия, гендерлік теңдік, медиасауаттылық сынды жаңа тақырыптар да жаңа мазмұн мен жанрлық құрылымға түрткі болмақ.

Қазіргі журналистика жанрлары: жаңғыру, бейімделу және болмыс. Қазіргі медиа кеңістікте журналистика жанрлары бұрынғыдан да күрделірек әрі икемді сипатқа ие болуда. Ақпарат тарату тетіктерінің кеңеюі, аудиторияның көзқарасындағы өзгерістер, технологиялық жетістіктер бұл үдерісті айрықша қарқынмен дамытып отыр. Ендігі журналистика жанрларын тек пішін немесе стиль тұрғысынан емес, олардың қоғамдағы рөлі мен ықпалын ескере отырып зерттеу маңызды. Ақпарат пен эмоцияның үндестігі.

үгінгі күннің басты тенденцияларының бірі – ақпарат пен сезімнің астасуы. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы жарияланымдарда деректер мен мәліметтер ғана емес, адам эмоциясына әсер ететін элементтер де көбірек орын алуда. Бұл әсіресе очерк, эссе, сторителлинг элементтері бар репортаждарда айқын байқалады. Аталған тәсіл арқылы журналист қоғамдағы мәселені нақты фактімен ғана емес, адам тағдыры, ішкі күйзелісі, өмірлік оқиғалар арқылы аша түседі. Бұл құбылыс аудиторияның ақпаратты тұтыну тәсілінен туындайды. Қазіргі оқырман жалаң фактіден гөрі, оның астарындағы мән-мағынаға, адамдық өлшемге қызығады. Осы себепті жанрлардың жаңаруы тек сыртқы формадан емес, мазмұндық тереңдіктен де көрініс табуда. Пішіндік өзгерістер мен жанрлық трансформация. Цифрлық медианың өрістеуі жанрлардың бейімделуіне әкелді. Бұрын тек газет-журнал бетінде қолданылған жанрлар енді интернет форматында жаңа сипатқа ие болуда. Мәселен, блог форматындағы жазбаларда интервью, сараптама, авторлық мақала, тіпті эссе элементтері қатар жүреді. Бұл журналистиканың дәстүрлі шекараларын бұзып, жанрлық трансформацияны тездетті. Сондай-ақ қазіргі таңда жаңалық мәтінінің өзі түрлі пішінде берілуі мүмкін. Қысқа форматтағы хабарламалар, лонгридтер, визуалды баяндаулар – барлығы жанрлардың формалық бейімделуін көрсетеді. Бұл үрдіс журналистикаға икемділік, динамикалық сипат, түрлі аудиторияларға бейімделу қабілетін береді. Көпмедиалылық пен жанрлық жаңғыру. Көпмедиалық журналистика – бүгінгі жанрлық эволюцияның өзегі. Бір ғана мәтін енді жеткіліксіз. Қазіргі оқырман бейнежазба, аудиоматериал, инфографика және фотосуретпен байытылған контентті қажет етеді. Осы жағдай жанрлық құрылымға әсер етіп, репортаж, сұхбат, сараптама сияқты дәстүрлі жанрлардың мультимедиалық нұсқаларын өмірге әкелді.

Мысалы, бір репортаждың ішінде бейнематериалмен қатар интерактив карта, кейіпкердің дауысы, оқиға орнының 3D моделі ұсынылуы мүмкін. Бұл оқырманға деректі жан-жақты тануға мүмкіндік береді. Жанрдың тек мәтінмен шектелмей, өзге медиатүрлермен байланысуы – журналистикадағы сапалық секіріс деуге болады.

Аудиторияның әсері және жанр таңдауы. Журналист қандай жанрды таңдаса да, ең алдымен аудиторияның мүддесін ескереді. Ақпарат қабылдаудың жылдамдығы мен көптігі заманы аудиторияның зейінін шоғырландыруды қиындатады. Осы себепті қазіргі журналист жанрды оқырманның ақпаратты қабылдау икеміне қарай бейімдейді. Жастар аудиториясы қысқа, әсерлі, бейнелік контентті ұнатады, ал аға буын оқырмандар ұзақ әрі терең сараптамалық мақалаларға бейім. Осы ерекшелікті ескерген журналистика түрлі жанрларды түрлі платформада бейімдеп ұсынуға мәжбүр. Бұл – аудиторияның қалауы журналистиканың жанрлық құрылымына да ықпал ете алатынын көрсетеді. Журналистің кәсіби әлеуеті мен жанрды меңгеру. Жанрды дұрыс таңдай білу – журналистің кәсіби деңгейін айқындайтын маңызды өлшем. Себебі әр жанр белгілі бір ойды, деректі немесе құбылысты тиімді жеткізуге арналады. Ақпараттық жанрлар шапшаңдық пен нақтылықты талап етсе, публицистикалық жанрлар азаматтық

позицияны, қоғамдық пікірді көрсетуді көздейді. Сараптамалық жанрлар терең зерттеу мен дәлелді тұжырымдарды қажет етеді. Кәсіби журналист жанрлар арасындағы айырмашылықты ғана емес, олардың өзара байланысын да меңгере білуі керек. Тәжірибелі маман репортаж жазу барысында оқиға ортасына үңіле отырып, публицистикалық пайым да енгізе алады. Бұл оның жанрлық икемін ғана емес, шығармашылық ойлау қабілетін де аңғартады. Медиабілім мен жанрлық сауат. Бүгінгі журналистикада жанрлық сауаттылық – журналист үшін ғана емес, аудитория үшін де маңызды. Медиасауатты қоғам әр жанрдың мақсатын түсініп, ақпаратты сыни қабылдауға үйренуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, жанрларды тану – жалған ақпаратпен күресудің, манипуляцияны ажыратудың тиімді құралы. Журналистер үшін жанрлық сауаттылық медиабіліммен қатар жүруі тиіс. Қазіргі университеттер мен журналистика факультеттері жанрларды теориялық тұрғыда ғана емес, практикалық түрде оқытуға ден қойып келеді. Себебі нағыз маман жанрды жай біліп қана қоймай, оны дұрыс қолдана алуы керек.

Платформалық бейімделу және жанрлық көші-қону. Журналистикадағы бірегей құбылыстардың бірі – жанрлардың түрлі платформаларға бейімделуі. Бұрын тек газет немесе журнал бетінде орын алған сұхбат, сараптама, репортаж сынды жанрлар енді әлеуметтік желілер арқылы да жүзеге аса бастады. Бұл “жанрлық көші-қон” құбылысы деп аталатын трансформация нәтижесінде, мысалы, сұхбат тек жазбаша емес, подкаст немесе видеосұхбат түрінде ұсынылады. Ал репортаж Инстаграм сторисінде немесе рилс форматында орын алуы мүмкін. Мұндай бейімделу жанрларды тек жаңғыртып қоймай, оларға жаңа мазмұндық міндеттер де жүктейді. Енді мәтін тек ақпарат жеткізуші құрал емес, визуалдық бейне мен дыбыстық мазмұнмен бірлесе отырып, оқырманға/тыңдарманға әсер ететін күрделі құрылымға айналады.

Журналистика жанрлары мен медиаэтика арасындағы байланыс. Жанрлардың трансформациясымен қатар, этикалық ұстанымдарға да жаңа талаптар қойыла бастады. Қазіргі заманғы ақпараттық кеңістікте шындық пен фейк ақпарат арасындағы шекара жойылып бара жатқан сәттерде, жанрлардың әрқайсысы өз шынайылығы мен нақтылығын дәлелдеуге тиіс. Мысалы, журналистік зерттеу жанры әлі де болса сенімділік пен дәлдік талаптарын қатты сақтауы керек. Ал публицистикалық жанрларда авторлық көзқарас алдыңғы қатарға шығады, бірақ онда да этикалық шектеулер мен шындыққа негізделу қағидасы сақталуы шарт. Бұл тұрғыдан алғанда, жанрлардың қазіргі дамуы тек техникалық немесе пішіндік қана емес, сонымен бірге құндылықтық және моралдық трансформация екені де айқын. Ауылдық және қалалық медианың жанрлық ерекшеліктері. Қазіргі журналистиканың жанрлық құрылымына өңірлік факторлар да әсер етуде. Қалалық және ауылдық БАҚ арасындағы айырмашылықтар – мазмұн мен формада ғана емес, жанрлық басымдықтарда да көрініс табады. Қалалық медиада көбінесе аналитикалық, мультимедиалық және жаһандық мәселелерге бағытталған жанрлар басымдыққа ие болса, ауылдық басылымдарда очерк, жаңалық,

сұхбат секілді дәстүрлі жанрлар жиі кездеседі. Бұл айырмашылықтар медиа тұтынушының ақпараттық қажеттілігімен тікелей байланысты. Қалалық оқырман күрделі, ауқымды мәселелерге қызықса, ауылдық оқырман өз өңіріндегі нақты жаңалық пен танымдық материалдарды құп көреді. Осы ерекшеліктер жанрлық құрылымның өңірлік бейімделуін көрсетеді.

Болашаққа бағыт: жанрлық тәжірибелер мен креативті тәсілдер. Журналистика жанрларының болашағы – креативті ойлау мен технологиялық мүмкіндіктерді ұштастыруда. Жасанды интеллект, виртуалды шындық сияқты жаңа құралдар журналистік жанрларға да енуі мүмкін. Мәселен, дерекке негізделген визуалды аналитика, интерактивті сторителлинг, нейрожелі арқылы жасалған лонгридтер – болашақ журналистикасының айқын белгілері болмақ. Сондай-ақ дәстүрлі жанрлар да жойылып кетпей, керісінше жаңа пішіндермен байытылуы мүмкін. Бұл үрдіс журналистикадағы жанрлық мұраның сақталып, уақыт талабына бейімделуінің дәлелі.

Журналистика – қоғамның айнасы ғана емес, сонымен қатар оның динамикасын бейнелейтін маңызды әлеуметтік құбылыс. Бүгінгі таңда бұл сала бұрын-соңды болмаған өзгерістерді бастан кешіріп жатыр. Жаңа коммуникациялық технологиялар, цифрлық медиа платформалар мен әлеуметтік желілер журналистиканың жанрлық жүйесіне әсер етіп, мазмұнды жеткізудің жаңа жолдарын ұсынуда. Жанр табиғаты және уақытпен үндесуі.

Журналистика жанры – бұл белгілі бір ақпаратты беру үлгісі ғана емес, ол – кәсіби ойлау жүйесінің көрінісі. Жанр арқылы журналист өз ұстанымын, көзқарасын, кәсіби деңгейін көрсетеді. Қазіргі кезеңде ақпарат тұтынушысының талаптары өзгеріп, аудитория ақпаратты тез, нақты әрі көрнекі түрде қабылдағысы келеді. Осыған сәйкес жанрлар да мазмұндық әрі пішіндік тұрғыдан түрленіп, бейімделіп жатыр. Қысқалық пен нақтылық – қазіргі жанрлардың басты сипатына айналуда. Бұл әсіресе жаңалықтар, жедел репортаждар мен онлайн репортаж түрлерінен көрінеді. Алайда мұндай ықшам форматтар журналистің шеберлігін арттырып, ақпаратты мәнді әрі тартымды жеткізуге итермелейді.

Цифрлық журналистика және жанрлық интеграция. Цифрлық платформаларда жанрлар бұрынғыдай дара күйде емес, біріктірілген, күрделенген түрде көрініс табады. Мысалы, аналитикалық мақала көбіне дерек пен бейнефактіні қатар береді, ал сұхбаттың өзі тек мәтін емес, видео немесе подкаст ретінде де ұсынылады. Бұл жанрлық интеграция оқырманға ыңғайлы әрі тартымды контент ұсынудың басты құралына айналды. Сонымен қатар жаңа медиада, лонгрид, деректі видеоэссе сияқты жанрлық-формалық жаңа құбылыстар кеңінен қолданыла бастады. Бұл үрдіс жанрлық шектеулерді бұзып, шығармашылық еркіндікке жол ашты. Журналист енді бір ғана жанрға байланбай, оқиғаға, аудиторияға, платформа ерекшелігіне қарай еркін әрекет ете алады. Жанр мен сенімділік байланысы.

Журналистиканың басты қағидаларының бірі – шынайылық пен сенімділік. Қандай жанрда жазылса да, материалдың мазмұны қоғамға нақты әрі пайдалы ақпарат беруі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, жанрдың таңдалуы материалдың сапасына тікелей әсер етеді. Жаңалық жанрына – деректілік пен жылдамдық, сараптамаға – логика мен дәлел, репортажға – бейтарап бақылау мен көркемдік элемент тән. Алайда бүгінде сенімділікке кері әсер ететін факторлар да артып келеді: жалған ақпарат, манипуляция, кликбейт тәсілдері. Мұндай жағдайда журналистің кәсіби жауапкершілігі артып, ол өз жанрын таңдауда да, мазмұнды ұсынуда да этикалық нормаларға сүйенуі тиіс. Аудиториямен диалог құралы ретінде жанр.

Қазіргі журналистикада жанр тек ақпарат жеткізу құралы ғана емес, аудиториямен диалог орнатудың да тәсіліне айналды. Әр жанр белгілі бір оқырман сегментіне бағытталады. Мысалы, жастар көбіне мультимедиялық контентті ұнатса, үлкен буын терең сараптама мен очерктерді таңдайды. Сондықтан жанрды дұрыс таңдау – оқырманмен тиімді байланыс орнатудың кепілі. Сонымен бірге, интерактивті форматтағы жанрлар – сауалнама, live сұхбат, пікірталас – оқырманды мазмұнға тартудың, олардың ойы мен көзқарасын ескерудің жолы ретінде маңызды. Бұл жанрлардың күшеюі журналистиканы біржақты ақпарат берушіден диалогтық ортаға айналдырып отыр. Журналист мамандығы мен жанрлық икем.

Қазіргі медиамаман – жанрлық икемділігі жоғары, түрлі форматта жұмыс істей алатын әмбебап тұлға. Тек ақпаратты жинап қана қоймай, оны сараптап, бейнелеп, аудитория талғамына сай ұсыну – бүгінгі журналистің басты міндеті. Осы мақсатта жанрлар жүйесін терең меңгеру және оны тәжірибеде тиімді қолдану – кәсіби жетістіктің негізі.

Журналистика жанрларын меңгеру – бұл шығармашылық еркіндікке жол ашатын кәсіби құрал. Ол арқылы журналист өз стилін қалыптастырып, медиа кеңістіктегі орнын табады. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде жанрлық дағдыларды қалыптастыру ерекше мәнге ие болуға тиіс.

Қорытынды. Қорыта айтқанда, қазіргі журналистика жанрлары – бұл үздіксіз даму, өзгеру және бейімделу үстіндегі құрылым. Ақпараттық технологиялардың дамуы, аудитория сұранысының өзгеруі, жаңа медианың ықпалы – жанрларды жаңаша қырынан қарастыруға алып келді. Енді жанрлар нақты шеңбермен шектелмейді, қайта өзара кірігіп, синтезделіп, жаңа формаларға ие болып отыр.

Бұл үдеріс журналистика үшін үлкен мүмкіндік. Журналист өз жанрын таңдау арқылы ғана емес, аудиториямен өзара әрекеттесу арқылы да қоғамға әсер етеді. Жанр – журналистиканың тілі, ал сол тілмен қоғаммен сөйлесе білу – нағыз кәсіби шеберлік.

Қазақ журналистикасы да бұл үдерістен шет қалмай, заман талабына сай бейімделіп келеді. Болашақта жанрлық шекаралар бұдан әрі кеңейіп, жаңа форматтар мен пішіндер өмірге келетіні сөзсіз. Ең бастысы – журналистиканың басты миссиясы: шынайы, сенімді,

сапалы ақпаратты қоғамға жеткізу өзгермейді. Ал жанрлар – сол мақсатқа жетудің сан түрлі жолдары. Жалпы алғанда, журналистика жанрларының даму үдерісі – бұл журналистиканың уақыт талабына бейімделуі. Әлем өзгеріп жатыр, ақпарат формасы өзгеріп жатыр, сол себепті жанрлар да жаңа қырынан танылуда. Алайда журналистиканың басты миссиясы – шындықты айту, қоғамға адал қызмет ету, ақпараттың тазалығын сақтау – ешқашан өзгермек емес. Жанрлар тек сол миссияға жеткізетін әртүрлі әдіс-тәсілдер мен көркем пішіндер ғана. Сондықтан болашақ журналистер мен медиа мамандар үшін ең маңызды міндет – тек жанрларды білу емес, оларды дұрыс қолдана отырып, шынайы, сенімді, мазмұнды, пайдалы ақпарат өндіру. Қоғамдық санаға әсер етуге қабілетті сапалы контент жасау – заманауи журналистиканың басты өлшемі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бекболатұлы Б. *Цифрлық медиадағы жанрлық трансформация.* — Астана: Ұлттық медиа орталығы, 2023.
2. Еркімбаев А. *Медиабілім және жасанды интеллект: жаңа медиа мүмкіндіктері.* — Алматы: Mediacreative, 2024.
3. Тұрсын Д. *Қазақ журналистикасының жанрлық интеграциясы.* — Алматы: Қазақ университеті, 2022.
4. Әбілқасымова Г. *Жаңа медиа және мультимедиалық журналистика негіздері.* — Алматы: Қазақ университеті, 2022.
5. Алтаева Ж. *Қазіргі журналистиканың креативті бағыттары.* — Шымкент: Әлем, 2023.
6. Мұқан Т. *Цифрлық дәуірдегі репортаж жанрының эволюциясы.* — Нұр-Сұлтан: ҚазҰУ баспасы, 2023.
7. Сәрсенбай Ж. *Қазақ журналистикасындағы публицистика жанрының жаңғыруы.* — Алматы: Раритет, 2022.
8. Досжан А. *Әлеуметтік желі және ақпараттық жанрлар.* — Астана: Тіл және медиа институты, 2024.
9. Қали А. *Лонгрид пен сторителлинг: қазақ тіліндегі тәжірибелер.* — Алматы: Q-Media, 2023.
10. Қуанышбаев С. *Қазақ тіліндегі подкаст журналистикасы: даму жолдары.* — Қызылорда: Болашақ баспасы, 2022.
11. Жүсіп Н. *Ақпараттық журналистиканың жаңаша пішіндері.* — Астана: Білім, 2023.
12. Омарова М. *Креативті медиажанрлар: зерттеу және тәжірибе.* — Тараз: Дәуір, 2024.
13. Жанұзақова А. *Мультимедиалық форматтағы журналистік зерттеу.* — Алматы:

Жаңа заман, 2022.

14. *Бақытжанова Г. Журналистік стиль мен жанр: қазіргі үрдістер. — Семей: Еуразия баспасы, 2023.*
15. *Ахметова Л. Қазақ журналистикасы және медиасауаттылық. — Астана: UMedia, 2024.*

КМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.